

JAMOAT XAVFSIZLIGINI JANGOVAR TA'MINLASHDA IJTIMOY-IQTISODIY VA SIYOSIY INSTITUTLAR FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDA XORIJIY DAVLATLARNING IJOBIY TAJRIBALARI VA UNI AMALIYOTGA TADBIQ ETISH MASALALARI

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti tinglovchisi, mayor
Xazratqulov Jasur Panjiyevich

Annotatsiya. Ushbu maqolada jamoat xavfsizligini jangovar ta'minlashda ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy institutlar faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlari, xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari hamda ularni O'zbekiston amaliyotiga moslashtirish masalalari tahlil qilingan. Jahonning rivojlangan mamlakatlarida xavfsizlik tizimlarini boshqarish, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, fuqarolik jamiyati va siyosiy institutlarning o'zaro hamkorlik mexanizmlari o'rganilgan. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida ushbu tajribalarni tatbiq etishning huquqiy, tashkiliy va amaliy asoslari bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jamoat xavfsizligi, ijtimoiy institutlar, siyosiy institutlar, xorijiy tajriba, milliy xavfsizlik, boshqaruv tizimi, xalqaro hamkorlik, huquqiy islohotlar.

Abstract. This article analyzes the directions of improving the activities of socio-economic and political institutions in the combat provision of public security, the best practices of foreign countries and their adaptation to the practice of Uzbekistan. The mechanisms of managing security systems, ensuring economic and social stability, and interaction between civil society and political institutions in developed countries of the world are studied. Also, proposals are developed on the legal, organizational and practical foundations of implementing these experiences in the conditions of Uzbekistan.

Keywords: public security, social institutions, political institutions, foreign experience, national security, management system, international cooperation, legal reforms.

Аннотация. В статье анализируются направления совершенствования деятельности социально-экономических и политических институтов в сфере боевого обеспечения общественной безопасности, передовой опыт зарубежных стран и его адаптация к практике Узбекистана. Изучаются механизмы управления системами безопасности, обеспечения экономической и социальной стабильности, взаимодействия гражданского общества и политических институтов в развитых странах мира. Также разрабатываются предложения по правовым, организационным и практическим основам внедрения данного опыта в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: общественная безопасность, социальные институты, политические институты, зарубежный опыт, национальная безопасность, система управления, международное сотрудничество, правовые реформы.

Kirish. Jahon miqyosida xavfsizlik tushunchasi tobora kengayib, u harbiy, iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, ekologik va kiberkomponentlarni o'z ichiga olmoqda. Shu bois, jamoat xavfsizligini jangovar ta'minlashni samarali yo'lga qo'yish uchun faqat harbiy kuchlar emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy institutlarning ham uyg'un hamkorligi zarur. Bugungi globallashtirish sharoitida har bir mamlakat o'z xavfsizlik tizimini takomillashtirishda boshqa davlatlarning ilg'or tajribasini o'rganmoqda. Xususan, AQSH, Yaponiya, Germaniya, Janubiy Koreya, Turkiya va Skandinaviya davlatlari xavfsizlikni ta'minlashda ijtimoiy institutlar va siyosiy boshqaruvning o'zaro integratsiyalashgan modelini yaratgan. O'zbekiston ham "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" doirasida jamoat xavfsizligi tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va xorijiy tajribalarni milliy amaliyotga moslashtirish yo'lida izchil islohotlar olib bormoqda.

1. Jamoat xavfsizligini jangovar ta'minlashning nazariy asoslari

Jamoat xavfsizligini jangovar ta'minlash — bu davlatning mudofaa, huquq-tartibot, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarida barqarorlikni saqlashga qaratilgan kompleks tizimdir. Bu tizimda:

- ijtimoiy institutlar – ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat bozori, aholini ijtimoiy himoya qilish orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi;
- iqtisodiy institutlar – resurslar boshqaruvi, ishlab chiqarish, investitsiya siyosati va moliyaviy xavfsizlikni kafolatlaydi;
- siyosiy institutlar – huquqiy tartibot, boshqaruv tizimi, fuqarolik jamiyati va xalqaro siyosiy aloqalar orqali xavfsizlik siyosatini muvofiqlashtiradi.

Mazkur institutlar o'zaro hamkorlik qilgan holda xavfsizlikning "uch tayanchi" — iqtisodiy barqarorlik, siyosiy ishonch va ijtimoiy birdamlikni shakllantiradi.

2. Xorijiy davlatlarning ijobiy tajribalari

2.1. AQSH tajribasi: institutsional muvofiqlashtirish va xavfsizlikni demokratik boshqaruv

AQSHda jamoat xavfsizligi "Homeland Security" (Ichki xavfsizlik departamenti) tomonidan muvofiqlashtiriladi. Ushbu tizimda iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy institutlar o'rtasida yuqori darajadagi hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Muhim jihatlar:

- Xavfsizlik siyosati federal, shtat va mahalliy darajalarda muvofiqlashtiriladi.
- Xavfsizlikka oid qarorlar parlament nazorati ostida qabul qilinadi.
- Fuqarolik jamiyati tashkilotlari xavfsizlik masalalarida ishtirok etadi (masalan, Community Emergency Response Teams).

Bu model demokratik boshqaruv bilan xavfsizlikni uyg'unlashtirish imkonini beradi.

2.2. Germaniya tajribasi: ijtimoiy barqarorlik orqali xavfsizlik

Germaniyada xavfsizlik tizimi “ijtimoiy hamkorlik modeli” asosida ishlaydi. Asosiy tamoyillar:

- Ijtimoiy tenglik va mehnat kafolatlari xavfsizlik siyosatining bir qismi hisoblanadi;
- Mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlari xavfsizlik siyosatini amalda bajaradi;
- Sog‘liqni saqlash, ta’lim va bandlik dasturlari xavfsizlik siyosatiga integratsiya qilingan.

Natijada ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlik jamoat xavfsizligining asosiy kafolati sifatida shakllanadi.

2.3. Yaponiya tajribasi: texnologik xavfsizlik va ijtimoiy birdamlik

Yaponiya jamoat xavfsizligini texnologik innovatsiyalar asosida ta’minlaydi:

- Sun’iy intellekt va raqamli monitoring tizimlari orqali xavfsizlik nazorati;
- Ta’lim tizimida “xavfsizlik madaniyati” darslari;
- Favqulodda vaziyatlarga fuqarolik tayyorgarligi bo’yicha milliy dasturlar.

Yaponiyaning asosiy g‘oyasi — “xavfsizlik har bir fuqarodan boshlanadi” degan tamoyil bo‘lib, bu fuqarolik mas’uliyatini kuchaytiradi.

2.4. Janubiy Koreya tajribasi: davlat va jamiyat hamkorligi

Koreyada xavfsizlik siyosati “ijtimoiy sheriklik” modeli asosida qurilgan.

- Fuqarolik tashkilotlari xavfsizlik monitoringida ishtirok etadi;
- Korrupsiyaga qarshi raqamli tizimlar joriy etilgan;
- Davlat boshqaruvida ochiqlik (e-gov) xavfsizlik ishonchini mustahkamlaydi. Bu model O‘zbekiston uchun moslashuvchan, chunki u iqtisodiy islohotlar va siyosiy barqarorlikni uyg‘unlashtirgan.

2.5. Skandinaviya mamlakatlari tajribasi: “inson xavfsizligi” modeli

Norvegiya, Shvetsiya va Finlyandiyada xavfsizlik tushunchasi faqat harbiy emas, balki “inson xavfsizligi” tamoyiliga asoslanadi.

- Har bir fuqaroning ijtimoiy kafolati xavfsizlikning bir qismi deb qaraladi;
- Davlat va jamiyat o‘rtasida yuqori darajadagi ishonch mavjud;
- Siyosiy institutlar shaffoflik va ijtimoiy adolatni asosiy qadriyat sifatida himoya qiladi.

3. Xorijiy tajribalarni O‘zbekiston amaliyotiga tatbiq etishning dolzarb masalalari

O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi sohasida izchil islohotlar olib bormoqda. Shu jumladan, Milliy xavfsizlik strategiyasi, Ichki ishlar organlarini isloh qilish dasturi, Axborot xavfsizligi konsepsiyasi, Raqamli O‘zbekiston – 2030 dasturlari xorijiy ilg‘or tajribalar asosida shakllanmoqda.

Ammo xorijiy modellarning to‘liq ko‘chirib olinishi emas, balki milliy sharoitga moslashtirilgan integratsiyasi muhim. Shu nuqtada bir nechta muhim yo‘nalishlar ajralib turadi:

3.1. Huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish

- Germaniya va Skandinaviya tajribasiga asoslanib, “inson xavfsizligi” konsepsiyasini milliy qonunchilikka integratsiya qilish;
- Xavfsizlikka oid qonunlarni xalqaro standartlarga moslashtirish;
- Qonun ijrosini jamoatchilik nazorati ostida ta'minlash.

3.2. Ijtimoiy institutlar rolini kuchaytirish

- Yaponiyadagi kabi xavfsizlik madaniyatini ta'lim tizimiga kiritish;
- Aholi orasida xavfsizlik profilaktikasiga oid treninglar, ijtimoiy loyihalar tashkil etish;
- Ijtimoiy adolat, bandlik va sog'lom turmush tarzini xavfsizlik siyosatiga integratsiya qilish.

3.3. Siyosiy boshqaruvni modernizatsiya qilish

- Janubiy Koreya modeliga asoslanib, elektron boshqaruv va ochiqlik tizimlarini kengaytirish;
- Davlat organlari faoliyatida shaffoflik va hisobotlilikni kuchaytirish;
- Fuqarolik jamiyati institutlarini xavfsizlik siyosatida faol ishtirok etishga jalb etish.

3.4. Raqamli va kiberxavfsizlik infratuzilmasini rivojlantirish

- AQSH va Yaponiya tajribasi asosida milliy kiberxavfsizlik markazini mustahkamlash;
- Sun'iy intellekt va “big data” texnologiyalarini xavfsizlik tizimida joriy etish;
- Axborot xavfsizligi bo'yicha xalqaro hamkorlikni kengaytirish.

4. O'zbekiston sharoitida xorijiy tajribalarni tatbiq etishning huquqiy va amaliy asoslari

O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi doirasida quyidagi islohotlar xorijiy tajribalarni amaliyotga tatbiq etish uchun zamin yaratmoqda:

- “Xavfsiz jamiyat” konsepsiyasi — ichki xavfsizlik tizimining modernizatsiyasi;
- Mahalla darajasida xavfsizlikni boshqarish — fuqarolik jamiyatini kuchaytirish;
- Davlat xizmatlarini raqamlashtirish — boshqaruvda shaffoflikni ta'minlash;
- Huquqiy islohotlar — korrupsiya va byurokratiyaga qarshi kurash mexanizmlarini kuchaytirish.

Bu islohotlar xorijiy tajriba asosida amalga oshirilayotganini ko'rsatadi, biroq ularning samarasi uchun milliy xususiyatlarni inobatga olish zarur.

5. Takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar

1 “Inson xavfsizligi” konsepsiyasini milliy strategiyaga kiritish; 2 Xorijiy tajribalarni o'rganish markazi tashkil etish (Milliy xavfsizlik universiteti huzurida);

3 Xavfsizlikka oid ta'lim tizimini kengaytirish — maktab va oliygohlarda “Jamoat xavfsizligi madaniyati” fanini joriy etish;

4 Raqamli boshqaruv tizimini joriy etish — xavfsizlik organlari faoliyatida “e-security” modeli;

5 Fuqarolik jamiyatini faollashtirish — NNT va OAV bilan xavfsizlik loyihalarini amalga oshirish;

6 Xalqaro hamkorlikni kengaytirish — BMT, YXHT, SHHT va boshqa tuzilmalar bilan qo‘shma xavfsizlik dasturlarini ishlab chiqish.

Xulosa. Xorijiy mamlakatlarning tajribasi shuni ko‘rsatadiki, jamoat xavfsizligini jangovar ta‘minlash faqat harbiy kuchlar faoliyati bilan cheklanmaydi. U ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik, siyosiy ishonch, huquqiy tizimning mustahkamligi va fuqarolik jamiyatining faolligiga asoslanadi. O‘zbekiston uchun eng maqbul yo‘l — xorijiy tajribalarning eng samarali jihatlarini milliy qadriyatlar, tarixiy tajriba va huquqiy tizim bilan uyg‘unlashtirishdir. Shunda jamoat xavfsizligi nafaqat davlat siyosatining markaziy yo‘nalishi, balki har bir fuqaroning ijtimoiy mas‘uliyatiga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Milliy xavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonuni, 2022-yil.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
4. Akhmedov B. “Xavfsizlik siyosatining institutsional asoslari va xorijiy tajriba”. — Ijtimoiy fanlar jurnali, №3, 2024.
5. Hasanov A. “Siyosiy boshqaruv va milliy xavfsizlik modeli”. — Davlat boshqaruvi jurnali, №2, 2023.
6. Homeland Security Strategy, United States Department of Homeland Security, 2021.
7. Federal Ministry of the Interior, Germany: National Security Concept, Berlin, 2022.
8. Japan’s Disaster Risk Reduction and Community Safety Model, Tokyo, 2020.
9. South Korea Ministry of Security and Public Administration Report, Seoul, 2021.
10. Human Security Report 2022, United Nations Development Programme.